

Seminář č. 2: Právo národa na sebeurčení, vznik a uznávání států

Ivo Pospíšil, Ph.D.

Osnova

1. Právo národa na sebeurčení
2. Vznik a uznávání států
3. Praxe uznávání v případě států bývalého SSSR a JSFR

Právo národa na sebeurčení

- vývoj a realizace
- obsah:
 - sebeurčení jako proces (procedura)
 - sebeurčení jako hmotné právo

Sebeurčení jako proces

Právo svobodně si **zvolit (určit)** svůj politický statut, **projevit vlastní vůli** a stanovit osud „svého“ území

- v jakém procesu dochází k této volbě?
- jak se volba (projev vůle) manifestuje?
- vyžaduje se referendum (plebiscit)?
- podle jakého kritéria se určuje, kdo se má účastnit této volby (kdo všechno je příslušníkem národa)?

Sebeurčení jako proces

Rezoluce VS OSN č. 1514 týkající se udělení nezávislosti kolonizovaným zemím a národům z r. 1960

- zdůrazňuje především „korektnost“ tohoto procesu (důležitější, než hmotné právo samo, neboť se týká podmínek jeho realizace, koloniální státy jsou povinny do tohoto procesu nezasahovat)

Posudek MSD ve věci Západní Sahary z r. 1975 (historická práva 3. předkoloniálních států vs. sebeurčení národa)

- rovněž zdůrazňuje procesní složku: podstatné je zajistit **svobodný a skutečný projev vůle** národa a zajistit, aby se tohoto procesu účastnila relevantní část populace
- právo na referendum (plebiscit): pouze za situace, kdy existují zvláštní okolnosti (heterogenost populace, tj. tam, kde je reprezentanty tvrzená většinová vůle nejistá)

Sebeurčení jako proces

Rozsudek MSD Portugalsko v. Austrálie („stínová“ kauza Východní Timor v. Indonésie)

Austrálie – podepsala v r. 1989 smlouvu s Indonésií o těžbě nerostného bohatství z kontinentálního šelfu (mezi Východním Timorem a Austrálií)

Portugalsko – napadlo tuto smlouvu, tvrdí kontinuální výkon územní výsosti a „reprezentuje“ právo Východotimořanů na sebeurčení

MSD – žalobu odmítl pro nedostatek jurisdikce (nesouhlas Indonésie)

Sebeurčení jako proces

Odkryty otázky:

- Lze se tohoto práva domáhat soudně? Kdo a proti komu by se mohl tohoto práva domáhat? Jak a před jakým mezinárodním orgánem?

MSD: národ není aktivně legitimován k podání žaloby; stát ano (v jakém stadiu? „in statu nascendi“? pokud by MSD připustil aktivní legitimaci, musel by zodpovědět otázku, zda stát vzniká objektivně, nebo po uznání mezinárodním společenstvím)

Procesní past:

- pokud by žaloval stát, na jehož území došlo k realizaci práva na sebeurčení (došlo k územní secesi), mohl by žalobou uznat existenci nového státu....
- pokud by žaloval „nový“ stát, musel by MSD posoudit, zda jde o stát, čímž by meritorní spor vlastně řešil jako předběžnou otázku (právní subjektivity čili aktivní legitimace), současně nelze očekávat vůli žalovaného stát se stranou takového sporu

Sebeurčení jako proces

Kosovo:

- MSD bude řešit nikoliv jako spor Srbsko v. Kosovo, ale jako žádost VS OSN o posudek (8. 10. 2008 se na tom usneslo VS OSN: 77 států podpořilo – např. Rusko, Slovensko, Řecko, Rumunsko, Španělsko; 6 hlasovalo proti – např. USA, Albánie; 74 se zdrželo (mezi nimi ČR)

Sebeurčení jako proces

- Rozsudek kanadského Nejvyššího soudu
Secession of Quebec, [1998] 2 S.C.R. 217:
- podmínky realizace:

where "a people" is subject to alien subjugation, domination or exploitation; and possibly where "a people" is denied any meaningful exercise of its right to self-determination within the state of which it forms a part. In other circumstances, peoples are expected to achieve self-determination within the framework of their existing state.

Právo na sebeurčení jako lidské právo?

Statut „prvního mezi lidskými právy“:

- Čl. 1 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech
- Čl. 1 Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech

Výbor pro lidská práva:

- Bernard Ominayak a Tlupa od jezera Lubicon v. Kanada (spor o využívání přírodních zdrojů)
 - jednotlivec jako příslušník národa není legitimovaný k podání stížnosti proti porušení práva na sebeurčení (právo náleží národu jako celku, nikoliv jednotlivci) – nelze aplikovat čl. 1 Paktu (připustil by výbor stížnost národa? jak to technicky provést?)
 - jednotlivec se může domáhat práva jako příslušník národnostní menšiny (čl. 27 Paktu; byl porušen)

Sebeurčení jako materiální (hmotné) právo

Národ – co je to národ? Jak se liší od „národnostní menšiny“? Má národnostní menšina právo na sebeurčení?

Sebeurčení – co vlastně pokrývá?

- právo na samostatnou existenci (teritoriální a demografickou)
- právo na územní integritu
- právo na trvalou suverenitu nad přírodními zdroji
- právo na hospodářský, sociální a kulturní rozvoj

Vznik a uznávání států

Spor mezi deklaratorní a konstitutivní školou

- deklaratorní
 - stát se rodí do mezinárodního společenství mimo vůli stávajících subjektů
 - teorie „základních práv“ státu
 - vyvolává nejistotu v právních vztazích
- konstitutivní
 - stát vzniká jako subjekt MP až na základě souhlasu stávajících subjektů
 - problém, co v případě použití síly a hrozby silou proti „státu“, který není uznán (je dovoleno proti němu jakkoliv zasáhnout?; o tom by rozhodovala RB OSN)
 - je zde vlastně stejná první nejistota

Vznik a uznávání států

- Druhy uznávání
 - a) de iure
 - b) de facto
 - c) uznání vlády
 - d) uznání povstaleckého hnutí

Praxe uznávání v případě států bývalého SSSR a JSFR

A) Pobaltí

- velmi rychlé uznání mezinárodním společenstvím po vyhlášení nezávislosti
- důvodem bylo meziválečné období nezávislých pobaltských států

Praxe uznávání v případě států bývalého SSSR a JSFR

B) Bývalé jugoslávské republiky:

- federální ústava z roku 1974 znala právo na sebeurčení i secesi, ale neznala proceduru, jak je realizovat
- Chorvatsko a Slovinsko vyhlásily nezávislost 25. 6. 1991; 7. 7. 1991 vyhlášeno tříměsíční moratorium na realizaci nezávislosti
- USA – formulovaly 4 kritéria pro uznání: obyvatelstvo, území, způsobilost vstupovat do vztahů, efektivní kontrola nad územím
- ES – 27. 8. 1991 svolalo Mírovou konferenci a Arbitrážní komisi (Badinter Commission)
- 8. 10. 1991 – chorvatský parlament ukončil moratorium a prohlásil připravenost uznat další státy bývalé Jugoslávie na základě vzájemnosti
- USA a ES v té době odmítly uznat státy bývalé Jugoslávie (obava z precedentu pro SSSR)

Praxe uznávání v případě států bývalého SSSR a JSFR

C) SSSR

- Ukrajina a Bělorusko vyhlásily nezávislost 24. a 25. 8. 1991 – jako první je uznává Kanada dne 2. 12. 1991, stejný den Polsko a Maďarsko, dne 3. 12. 1991 samotný SSSR
- 8. 12. 1991 – setkání představitelů Ruska, Běloruska a Ukrajiny v Brestu: dohodnuto rozložení SSSR
- 21. 12. 1991 (Alma-Ata) – setkání R, B, U + 5 asijských republik + Arménie, Ázerbájdžán, Moldávie (kromě Gruzie a Pobaltí): dohodnuty podmínky rozpadu, Rusko bude pokračovatelem subjektivity po SSSR, založeno SNS

Praxe uznávání v případě států bývalého SSSR a JSFR

Reakce ES:

- 16. 12. 1991 formuluje nová kritéria pro uznávání států

Declaration on the Guidelines on the Recognition of the New States in Eastern Europe and Soviet Union

- původní kritéria dle čl. 4 odst. 2 Charty OSN:

1. „mírovost“

2. akceptace mezinárodních závazků,

3. schopnost pokračovat v plnění závazků vyplývajících z Charty

- nová pravidla (vnitrostátní kritéria, která by byla v minulosti považována za nevládný akr a vměšování):

1. dodržování Charty OSN, Helsinského závěrečného aktu a Pařížské charty, rule of law, demokracie a lidská práva

2. garance práv národnostních menšin

3. nedotknutelnost hranic, které lze měnit jen mírovou cestou

4. akceptace závazků ohledně odzbrojení a nešíření jaderných zbraní

4. závazek řešit otázky nástupnictví a případné regionální spory dohodou, případně arbitráží

Praxe uznávání v případě států bývalého SSSR a JSFR

Badinterova komise vydává dne 11. 1. 1992
Stanoviska č. 2 – 7:

- status srbských menšin v Chorvatsku a Bosně – nemají právo na sebeurčení, neboť toto právo nesmí porušit stávající federální hranice; požívají ochrany jako menšiny
- princip uti possidetis musí být plně respektován
- Chorvatsko, Slovinsko, BIH

Praxe uznávání v případě států bývalého SSSR a JSFR

Reakce USA:

- prezident Bush v prosinci 1991 uznal všechny bývalé sovětské republiky a rozdělil je do 3 kategorií:
- Rusko – přímý následovník SSSR se stálým místem v RB OSN
- Ukrajina, Arménie, Kazachstán, Bělorusko, Kyrgyzstán – s nimi USA naváží diplomatické vztahy
- ostatní – budou navázány omezené a časově podmíněné vztahy (v závislosti na vývoji demokracie, bezpečnosti atd.)